

ta knjižica pride v mnogo mnogo rok, ker gotovo je, kolikor nemških čitateljev najde knjiga, toliko glav se bo razjasnilo zaradi nevednosti o jeziku našem.

Ozir v starodavne čase.

Kako je Kara Gjordja učitelje cenil.

Zdaj, ko se toliko od učiteljskih razmer in popboljška njihove plače govori, ne bode morebiti nezanimivo slišati, kako je sloveči osvoboditelj srbski, Kara Gjordja (Džordža), Slovencem pod imenom „črni Juri“ znan, učitelje cenil in plačeval.

V „Beogradskom narodnom domu“, kjer je „sovět“ svoje seje imel, je odkazal Gjordja modremu učitelju Dositeju Obradoviću, kteremu je bil tudi svojega sina Aleksija v izrejo dal, tri stanice za prebivališče. Nikdar, kolikorkrat je prišel v „sovět“, ni zanemaril, modrega učitelja v „narodnom domu“ posetiti (obiskati), da mu je tako spodobno čast zavoljo njegove učenosti skazal, in pa tudi zato, da se je z modrim starčekom o raznih učenostih pogovarjal. Leta 1811 pa izvoli Gjordja modrega Dositeja za „sovětnika prosvěte“ (ministra uka). Tolika čast je sivega starčeka silno veselila.

Kara Gjordja pa ni izmed učiteljev samega Dositeja tako spoštoval. Znano je, da je on vse učitelje tako dobro plačeval, kakor državne svetovalce ali ministre. Pogostoma je obiskoval o jutranjih izhodih iz svojega dvora z vsemi vojvodi, ki so ga spremljali, narodno učilišče, ktero je bil on osnoval, Dositej pa vredil. Tukaj je s krepko svojo besedo mladini priporočeval, naj se rada in dobro uči, dokazovaje jim veliko potrebo izvedenih ljudi v državi, in kolika sreča in čast da jih čaka, ako se bodo dobro učili. „Videte li“ — je govoril — „mi imamo dovoljno mišica za obranu Srbije, ali ne dovoljno věšti (izvedenih) ljudi za upravljanje iste. — Da mi znamo državo voditi onako, kako znamo voditi vojsku, drugačie bi sada stajali. Učite se dakle, u vama je sva nadežda naša sa te strane. Slušajte vaše (svoje) učitelje i poštuajte ij (jih); ja nji (njih) ne odlukujem od moi (svojih) vojvoda; učitel i vojvoda“ — reče vpričo vseh vojvodov svojih — preda mnom su ravni. Zlo onomu izmedju vas, na kojega bi mi se oni potužili!“

Ko je odhajal, je vselej učitelju roko stisnil, in mu skrivaj kakošen zlatnik (cekin) v njo potisnil.

Tako je učiteljski stan, spoznavši vrednost učenosti, mož čislal, ki se je v pastirski hišici narodil in brez poduka med svojim narodom zrastel, samo po vzvišenosti svoje duše in bistrini svojega uma.

Da bi se pač vsaka dežela kmalu kmalu na revne učitelje, posebno učitelje spodnjih šol, ktere tukaj v mislih imamo, ozrla in jim prepričlo plačo v obilnišo spreobrnila. Pohlevni gospodje ne zahtevajo sicer ministerske, toda vsaj na pol boljše plače, kakor je bila dosedanja, se — to za gotovo vemo — ne bodo branili.

N.

Kratkočasno berilo.

Pripovedke zilske.

Zakaj se bliska?

Hudič je nekega dne k Bogu stopil, rekoč: Jaz čem vse ljudi na zemlji z gromom ubiti. — Le, je Bog djal, jaz bodem pa popred zabliskal, da se bodo pokrižali in tako ne bodeš imel oblasti do njih. —

Zakaj nosijo duhovniki črne nogovice (štunfe) in zakaj je cesarski orel črn?

Dokler je bila obljubljena (sveta) dežela in sveto

mesto Jeruzalem v oblasti kristjanov, nosili so duhovniki rdeče nogovice in cesarski orel bil je zlat. Ko je pa sveta dežela in sveto mesto prišlo Turkom v roke, začeli so od žalosti nositi duhovniki nogovice črne in cesarski orel je od tega časa črn. Kadar bodo kristjani te svete kraje od Turkov zopet pridobili, tedaj bodo od veselja duhovniki zopet rdeče nogovice nosili in cesarski orel bode zlat.

Zakaj ptičice o veliki noči peti začno in po kresu utihnejo?

Judje so hoteli usmiljenega Jezusa vjeti in umoriti. On je pa šel in se v votel čmrčič (Maurachen,) skril. Kukovica je to videla in kukovala: „Kuku, kuku, Ježiš se je v čmrčič skru (skril), in je tako Jezusa izdala. Judje so zato prišli z ostrimi sulicami in so v čmrčič (gobo) dregali. Od tega je čmrčič tako jamičast. Jezus je o veliki noči od smrti vstal in je pticam obljubil, da jih bode seboj v nebesa vzel, kadar pojde v nebesa. Vse ptičice so se tega radovala in veselo prepevale. Ko je Jezus v nebesa šel, vse ptičice visoko, visoko za njim letó, najdalje in najvišje je letel za njim žrjavec (škrjanček), tako da si je svoje peruti osmodil pri solncu, kakor pri žrjavici, zato se imenuje žrjavec. Al za Jezusom v nebesa niso mogle. Jezus jim je obljubil, da jih bode o binkoštih v nebesa vzel in one so čakale in še prepevale. O binkoštih jim je obljubil, da jih bode ali o kresu v nebesa vzel, ali pa nikadar več. Ptičice so spet čakale in še prepevale, pa tudi o kresu jih ni v nebesa vzel. Sadaj so žalostne potih-nile. — Zato vsakega leta o veliki noči peti začno, ker se v nebesa veseló, po kresu pa žalostne omolknejo. Kukovica o kresu pri živem telesu s črviči zvre, ker je Jezusa judom izdala.

Novice iz deželnih zborov.

Deželni zbor kranjski.

V 8. seji se je nadaljevalo sporočilo odseka, ki je bil za presojo sporočila deželnega odbora izvoljen. V 7. točki je odsek nasvetoval (in ta nasvèt je bil tudi sprejet), naj deželni odbor prihodnjemu zboru poroča o osnovi deželne delavnice, ktero ima zdaj deželni zastop v svojih rokah, in nasvetuje preuredbe, ki so morebiti potrebne. — Z veseljem je bila sprejeta ces. postava od 29. marca t. l., po kateri se je domačemu rudokopstvu na korist davščina za rudosledstvo od 20 gold. znižala na 4 gold., dohodkin davek pa na 3 odstotke čistega dohodka. Sklep je bil, naj se zato zahvala izreče vladi. — 10. točka sporočila je zadevala to, kar je deželni odbor zastran uredbe zemljeodveznega zaklada storil, in hvali to njegovo delovanje, priporočaje mu, da tako isto tudi dalje ravna. Poslanec Kromer ne vidi dobrega izida v odborovem ravnanji; dež. glavarja namestnik dr. Zupan razjasnuje, da stvar ne more drugača biti in dostavlja, da se poslanec Kromer moti, ako misli, da mu vlada čez leto 1895 ne bo 60.000 gold. brez obresti posojevala. Naposled je bil Kromerjev predlog finančnemu odseku v prevdarek izročen. — Pri 13. točki zastran železnice ljubljansko-belaške se je vnela živahna debata. Odsek obžaluje, da deželni odbor ni o tej zadevi nobene stopinje naprej storil, poslanec Gutmannsthal misli, da se zahtevani statistični izkazki brž lahko dobé; dež. odbornik Dežman trdi, da nabira teh izkazkov je bila naloga kupčijske zbornice, ki pa o tem ni nič storila. Poslanec dr. Toman se temu ugovoru zoperstavlja ter pravi, da statistični izkazki o tej zadevi niso glavna stvar, ker samo zavoljo obrtnijstva gorenškega se ne bo železnica naredila, ampak tudi iz družih

*

vzrokov in sicer velevažnih; kupčijska zbornica nikakor ni služnica deželnega odbora; deželni odbor je kriv, da je delovanje za železnico spalo. — Baron Schloissnigg trdi, da potreba deželna je glavna stvar, ki zagovarja to železnico; potrebe za vojsko ni sicer prezreti, vendar ta potreba stoji še le v drugi vrsti. Poročevalec dr. Costa misli, da je razprava dalje segla kakor je treba. To je gotovo, da je deželni odbor grešil, ker o železnični zadevi ni nič storil; statistični izkazki bi se bili lahko dobili tako ali tako. In za kaj neki gré o tej zadevi? Za nič družega kot za to, da se ljubljansko-belaška železnica vredi v vrsto novih železnic. — Sklep je bil, naj deželni odbor brž to stori, kar veleva sklep deželnega zbora 29. jan. l. l. — Zastran slovensko-nemškega slovnika nasvetuje odsek: naj deželni odbor po primerni poti požene to delo, da se, kar je mogoče, hitro in nepretrgoma dovrši. — O izstopu pl. Ed. Strahl-a iz deželnega zbora in odbora se enoglasno izrekuje živo obžalovanje in srčna zahvala za izvrstno njegovo delovanje. — Naposled priznava odsek koristno delovanje dež. odbora, vendar želi, naj bi a) odbor v sejah izvrševal svoja dela in jih po deželnih časnikih razglašal; sicer pa b) si utrdil svoje stališče in svoj vpliv na deželo in posebno na občine kot namestnik ustavnega in samostojnega deželnega zastopstva. — Tù se je vnela živa borba, ktera se je končala s tem, da je bil razdelek a) sprejet, b) pa zavržen. In tako se je končala 8. seja. (Prihodnje seje se popišejo vprihodnje.)

Iz štajarskega deželnega zbora. — 17. dan t. m. je bilo posvetovanje o kmetijski šoli, ki se ima, kakor je deželni odbor nasvetoval, ustanoviti blizo Gradca. V splošni obravnavi je poslanec Hlubek iz gospodarskih vzrokov nasvetoval, naj se ta predlog deželnega odbora v pretres dá posebnemu odseku; podpiral ga je poslanec Herman prvič zato, ker se ta nasvet kar nič ne ozira na slovenske štajarske prebivalce, in drugič zato, ker se mu zdi, da je to poročilo preveč površno izdelano; da je to spričal, zato je posamno naštel vse, česar pogrěša v njem, čeravno ga je zbornica nepokojno in z veliko nevoljo poslušala. Vse njegovo upiranje ni nič pomagalo; sklenjeno je bilo, da ima predlog precej priti na pretresovanje, in to se zgodí 18. t. m. Najprej je bilo potrjeno, da ima kmetijska šola gospodarske družbe biti deželna naprava; potem se prične posvetovanje o glavnih pravilih, katerim je deželni odbor dal naslov: glavna pravila za kmetijsko šolo pri Gradcu. Herman nasvetuje, da se izpustite zadnji dve besedi; večina odobri njegov predlog. Pri 1. §. Herman predlaga popravek, ki meri na to, da se v to učilnico privzame tudi nauk o vinoreji; toda s tem pristavkom ni zmogel; pri 3. §. želi Herman te spremene, da bi se v to učilnico jemali mladenči 14—16 let stari, ne pa, kakor ta oddelek odločuje, še le mladenči s 16. leti, in da bi učenci srednjih šol mogli dovršiti jo v dveh letih. Tej premeni so se ustavljali mnogi poslanci, med njimi tudi Hlubek, ki je pa nasvetoval dostavek, da se v to učilnico jemljó le neoženjeni, ki mu je tudi pri glasovanji obveljal; Hermanovi predlogi pa niso dobili večine. — Pri 4. §. nasvetuje Hlubek, naj bi učenci za hrano plačevali 150 gold. namesto 100 gold., in da imajo za obleko sami skrbeti; grof Kotulinski zahteva le 120 gold. za hrano in pranje perila; obveljal pa je odborov predlog. — Pri 6. §., ki našteva učilne predmete, nasvetuje Hlubek, da se privzame še nauk o zapisovanji v knjige in vremenoslovje, Herman pa zahteva, da se uči v nemškem in slovenskem jeziku, — dr. Hafner predlaga, da se učenci urió tudi v domačih obrtnijah gospodarskih; dr. M. in dr. J. Kaisersfeld se vpi-

rata Hermanovemu predlogu; Globočnik Hermana podpira, dr. Mulaj pa izblekne, da se Slovencem podtikajo želje, katerih nimajo, Herman si v tretje izprosi besedo, ter nasprotnikom dokaže, da oni ne poznajo slovenskih razmer in prizadevanja. Glasovanje potrdi le Hafnerjev pristavek. — Pri 7. §. nasvetuje Hlubek, da učitelji ne bi od zavoda dobivali hrane, češ, da so vsi omikani možje oženjeni (smeh), — pri 11. §. pa, da bi deželni odbor sprejemal učence, ne pa vodstvo te učilnice; obá ta predloga sta bila zavržena. — Ko so bila sprejeta glavna pravila, prišel je na vrsto odsekov predlog, naj se deželnemu odboru naročí, da kupi ali v najem vzame primerno hišo in 30 oralov zemlje blizo Gradca; — dr. Hafner predlaga, naj se deželni odbor ne veže, da bi moral prav 30 oralov dobiti, tudi ni treba, da bi prav blizo Gradca bilo to posestvo; Plankensteiner pravi, naj se ne kupuje posestvo, dokler se ne pokaže, da je tega treba, ter izreče željo, da bi vodja te učilnice bil najemnik; Herman predlaga, naj se ozira na to, da se učilnica napravi na tujem posestvu, se vé da s privoljenjem lastnikovim; Lohninger pa hoče, da se deželnemu odboru le sploh naročí, da kupi ali najme pripravno kmetijo, ktero naj primerno spremeni v učilnico; — in ta predlog je obveljal; dalje se je naročilo deželnemu odboru, da izvoli tej učilnici predstojnika in da od kmetijske družbe prevzame kmetijsko šolo; dovoli se v proračun vstaviti 10.000 gold. za posestvo in 2500 gold. za priprave. — Potem na vrsto pride ustanovljenje vinorejske šole na dolejnem Štajarskem, o kateri deželni odbor nasvetuje, da bodi deželna naprava in da se ustanovi ali v Mariboru ali saj blizo Maribora. — Herman zagovarja svoj lanski predlog, naj se ta učilnica ustanovi v Ptuj, ali saj naj se ne bi določil kraj, predno niso potrjena njena glavna pravila; za Maribor se potegujejo Feyrer, Tapeiner in pl. Karneri, Hlubek podpira Hermanov predlog, ki pa vendar ni obveljal; ampak bil je potrjen deželnega odbora nasvèt s pristavkom, da ima ta odbor prihodnjemu deželnemu zboru predložiti načrt o uravnavi te šole. Tako je vrlí Herman sè svojimi dobro prevdarjenimi in na potrebe slovenskega naroda ozirajočimi predlogi le zopet — bob v steno metal!

Deželni zbor koroški. Naš deželni zbor se v vsem tako suče, kakor da bi koroška dežela bila zunaj kje „v rajhu“ in da ne bi bivalo ondi dveh narodov. Ako bi vrla družba sv. Mohora ne tiskála knjig in bi ne izhajali slovenski časniki v Celovcu, ne bilo bi ne sledú ne tirú, da je Koroška deloma tudi slovenska; vse národno gibanje je pri nas tedaj le — na papirji; v življenje ne sega, in tudi po čitalnici ne, kakor drugod. Al temu se ni čuditi, ako slišimo, kakošen duh — brez protigovora — veje v zastopu deželnem. Odločno se je kazal v adresini debati, ki je zeló podobna bila debati dunajski in graški. Tudi tù je bil septemberski manifest mučenik nemških liberalcev, ki v pokojnem „reichsrathu“ iščejo izveličanja. Bridke solze so se tudi točile po nemškem bundu. Nekdanji pesnik Tschabuschnigg — in kdo more fantazii pesniški to zameriti? — je kar naravnost rekel: Avstrija je nemška in ima nalogo nemške kulture!! Čuda, da ni še tega trdil: Adam in Eva sta bila Nemca, in le po vesoljnem potopu so se vsilili drugi narodi na svet! S početjem Ogrov sicer tudi Tschabuschnigg ni zadovoljen; al le iz svojega celó originalnega stališča, rekoč: „Ako ne bi bilo mogoče mirne sprave doseči med Ogrí in Avstrijo v smislu svobode in kulture, ne bo se Ogerska ločila od Avstrije, ampak nemški kulturni element se bo ločil od Ogerske. Nemški genij zahteva celo Ogersko; kar Ogrí hočejo, to jih pelje v puščave unkraj Donave.“ — Poslanci Nischelwitzer, dr. Stieger

in drugi so se sicer kazali velike liberalce, zahtevaje svobodo tiska, pravico združevanja, porotne sodbe itd. — al se vé, da vse „sub umbra“ genija nemškega, o ravnopravnosti národní ni črnil noben liberallec besedice. Taka „liberalnost“ pa je sužnost vseh nenemških narodov. — Al dosti je besedi! Adresa v tem „liberalnem“ duhu bila je z 29 glasovi zoper 4 sprejeta.

Hrvaški deželni zbor. — 17. dne t. m. se je začela debata o adresi; poročeval je Mrazović. Debata je bila sila živahna; kakor meč je sekala Strossmajerjeva beseda nasprotstvo zoper samostojno trojedno kraljevino. Posnetek iz izvrstnega govora prinesemo zdolej; tū le povemo, da je bila adresa z veliko večino sprejeta. — Slava! — V seji so bili izvoljeni biskup Strossmajer, dr. Subotić, biskup Nikolajević, grof Jur. Jelačić, Andjelić, Vončina, Kolarić, Mrazović, dr. Jordan, Supè in dr. Šuhaj, ki nesó adreso Njih Veličanstvu; 23. dne t. m. jim je bila audiencija dovoljena. Radovedno čaka vsa Avstrija, kakošen bo kraljev odgovor.

Prevzvišeni biskup Strossmajer je o adresi govoril blizo tako-le:

Kadar se nasledki ne vjemajo z vzroki, tedaj pravimo, da je to, kar se nam kaže, le vnanje znamenje in da ima bolezen globokeje korenine. Moje prepričanje je, da je odsekovo poročilo ugodno našemu národu. Odsekov predlog zahteva odgovornost vlade in celoto naše kraljevine. — Najhujša bolezen sta absolutizem in birokratizem. S prestola je bila razglašena ustavna pot, národ naš se oklene tega načela, spoznavši, da se ukrepi tudi naša kraljevina, ako se ukrepi cesarstvo. Žalibog, da se naša vlada vselej ustavlja národom, kadar sami kaj pričnó. Od tod izhaja, da se dosle še ni dovršila niti jugoslovanska akademija, niti vseučilišče, niti železnica iz Zemuna v Reko, niti kreditni zavod. Vlada z vsakim svojim djanjem kaže, ali da ne pozná državnih načel, ali da ne mara za-nje. — O vojaški granici se govori, kakor da bi bila zasebni fevd; pozivlja se na urbarijalni patent kot postavu, ki je bila dana po ustavni poti. Pod vpljivom te vlade ne bomo ustanovili najmanje postave ne. V našo vlado poklicani so bili možje, ki nimajo niti političinega značaja, niti političinega pomena. Kar zadeva celoto naše kraljevine, gotovo se bode Dalmacija odločila za zedinjenje, da bo le deželni zástop volil pravi njen národ. Vojaška granica se je preživela. Ali je res, da hočejo granico obdržati le zato, da bode obranila državo, ko se vname druga nemška vojska, ktere nekteri želé? Ako je to resnica, tedaj moramo tolikanj bolj siliti na to, da se razpustí, sicer bodo največe žrtve vedno zadevale nas. — Omeniti moram še naših državno-pravnih razmer do Ogerskega in do cesarstva. Moje trdno prepričanje je, da se bode vsaka daljna poskušnja, z Magjari poravnati se, skrhal na isti skali; in tega je kriv državno-pravni vpljiv, ki ga imajo postave 1848. leta. V našem národu še živí zavest, on hoče svojo nalogo rešiti vsemu človeštvu na korist; nikdar ne odjenja od svojega 42. članka. — Da ima naš národ pravico samostojno delati naprej, to se kaže iz vseh njegovih dosedanjih državno-pravnih djanj. Pragmatična sankcija od 1712. leta je samostojno djanje, sprejeto v postavni obliki. V njej kralj Karol prisega, da ima ohraniti se nam neodvisnost. Tej sankciji ne nasprotuje ogerska sankcija, ktero so sicer podpisali nekteri hrvaški boljarji, a podpisal je ni hrvaški deželni zbor. — Národ naš ima pa tudi sila važne politične vzroke za to, da samostojno ravná; kajti ogerski deželni zbor bode državno-pravne razmere do cesarstva reševal brez nas in naša vlada ustreza tujim namenom; ali hočemo mar čakati, dokler se nad nami podere streha?

(živio). Dr. Stojanović nam svetuje, ostanimo v Zagrebu, ne hodimo na Dunaj; jaz mu pa rečem, naj gré on v Pešt Deaka vprašat, zakaj on hoče svoj národ peljati na Dunaj (viharni živio-klici v dvorani in med poslušalci). Ozir središča mora se trojedna kraljevina držati pravila: nil de nobis sine nobis (nič o nas brez nas); nikoli pa ne bode šla v središče, ki se je stvarilo brez nje. Prepričan sem, da smo vsejali seme, ki obeta najlepši sad, ako naš národ sprejme našo adreso; kajti pravo in pravica morate zmagati prej ali pozneje! (živio).

Dopisi.

V Zagrebu 16. dec. ⊕ — Ni sicer pravi čas, da bi Vam kaj obširnega pisal o svečanosti, s katero se je danes odkril spomenik Jelačićev; al reči moram, da se meni, ki se tū prav za prav ne štejem k nobeni politični stranki, ampak se držim eklektično zvun obeh dveh ali bolje vseh treh strank, da se tedaj meni ta dan zdi tako važen, da mi dopustite, da v prihodnje enkrat o tem izrečem bolj na tanko, zakaj se mi tako važen zdi dan, o katerem je avstrijska vlada sama v Zagrebu odkrila spomenik Jelačića bana. V nazočnem listeku pa naj Vam le vnanjo obliko te svečanosti na kratko opišem.

Zakaj ni vlada dopustila, da bi se po prvem programu ta spominek bil odkril o času Zrinjeve svečanosti, tega ne vem. Al tudi danes bilo je videti, da vodje te svečanosti niso želeli velikega shoda národnega. Tako na pr. vsaj javno ne vemo, ali so privatna društva nezagrebska bila posebej pozvana ali ne;*) za znižano ceno na železnici zvedeli smo v javnosti še le po včerajšnjem „Pozoru.“ Zato se čudim, kako je magjarski list „Wanderer“ nedavno smešno pripovedal, da bodo pri tej svečanosti Jugoslovani in posebno Slovenci še v večem številu vrelí v Zagreb, kakor unikat zavoljo Zrinjskega. Vsega tega ni bilo videti. Le iz vojaške granice prišlo je veliko sveta, pravijo, da so že včeraj tukaj bili vsi bivši adjutanti Jelačićevi; iz Beča prišel je cesarjev adjutant grof Bellegarde, in od hrvaške dvorske kancelarije dvorski svetnik Utiešenić-Ostrožinski. — Danes za ranega jutra pokali so topovi, in banda je godla po mestu. Ilica se je zavila v slavjanske zastave. Ob pol enajstih je trg Jelačića bana že vès poln ljudi, ki so se neki v galerijah za to napravljenih, drugi vse na okoli postavili, da pričakajo dohoda cesarskega zastopnika in bana. Poleg spomenika, ki se je že poprej znebil svojega krila, ter se ovil v platnene zastore, postavili so se duhovni, in biskup Kralj njim na čelu; na iztočni strani pa bili so pevci postavljeni v velikem broji. Ban prišedši med tem potegne za vrvce in zástor pade na vseh štirih stranéh, in pokazal se je belemu dnevu in jasnemu solncu mož, kterege je leta 1848. skoro bila polna Evropa; odkar pa je po nesrečni centralistički bečki politiki, pričeti konec leta 1850., se porodil pogubni absolutizem, niso ga preklinjali samo tako zvani liberalci nemški, Magjari in Lahi, še celó mnogi Slavjani, ki so mu gledali v junaško lice, ter se mu klanjali do črne zemljice, in peli njegovo slavo, pozabili so celó, da je Jelačić plod slavjanske ideje, da je on reprezentant slavjanstva v Avstrii, in da je on sè svojo vojsko deloval v onem duhu, iz kterege se je porodila slavjanska trojedna kraljevina, hrvaška kancelarija in tako dalje. — Zástor je tedaj padel sè spomenika (napis mu je „Ban Jelačić 1848“ in gledali smo mu vsi v obraz, kako s histo-

*) „Matica slovenska“ v Ljubljani je od centralnega odbora prejela vabilo. Vred.